

ייצוג הכלכלה בעתונות ובתקשורת

רב שיח בהשתתפות כלכלנים מהאקדמיה, עתונאים ופרשנים כלכליים

המשתתפים:

פרופ' ניב אחיטוב, סגן נשיא ומנכ"ל אוניברסיטת תל אביב - מנתח פרופ' אמריטוס זאב הירש - הפקולטה לניהול, אוניברסיטת תל אביב
פרופ' אסף רוזן - בית הספר לכלכלה, אוניברסיטת תל אביב
אפרים ריינר - יו"ר בנק הפועלים לשעבר, בעל טור בהארץ
תגי גולן - העורך הראשי של גלובס
סבר פלוצקר - העורך הכלכלי של ידיעות אחרונות
נחמיה שטרסלר - עורך בכיר לכלכלה וחברה של הארץ

הגלובליזציה - מבט אל עולם משתנה", מספר פרידמן, כיצד הוטל עליו לכתוב את הדיווח היומי על הדולר ועל שוק המניות ולשם כך היה עליו לטלפן עם תום יום המסחר אל אחד הברוקרים ולברר מה מצב הדולר, או לוודא מדוע הממוצע של מדד דאו ג'ונס עלה או ירד. משום מה הזכירו לו התשובות שקיבל מדי ערב, את דיווחיו שלו מביירות בעת מלחמת האזרחים, וכך הוא כותב:

זה היה ב-1979 בעת ששימשתי ככתב טירון של יונייטד פרס אינטרנשיונל בביירות. לעתים קרובות היה עלי לעבוד במשמרת השלישית, בשעות הלילה המאוחרות, ואחת מחובותיו של איש המשמרת הזאת הייתה להגיש את דו"ח מזג האוויר מביירות, כדי שישלח לעתוננים מדי יום ביומו, ובו הטמפרטורות הנמוכות והגבוהות ביותר. הקושי היחיד היה, שבביירות לא נמצא אז שום חזאי של מזג האוויר. מכל מקום, אני לא ידעתי על קיומו. לבנון הייתה נתונה בעיצומה של מלחמת אזרחים, ומי התעניין בכלל בטמפרטורה? לכן הייתי אומד את הטמפרטורה פעמים רבות בעזרת משאלי דעת קהל אד הוק. איסוף נתוני מזג האוויר היה מצטמצם בעיקרו של דבר בצעקה שלי בהדר: הרי אחמד, מה מזג האוויר היום בחוף? ואחמד או טוגיה או דאוד, היו מחזירים: הם. בערך 32 מעלות צלזיוס? הייתי שואל, כן, אדון תומס, כל מה שתגיד.

מה שעשה כאן הכתב הזוטר, ומה שעשו לדבריו הברוקרים ששוחח עימם "לא היה אלא ניסיון להכניס סדר בכאוס, בלי הצלחה רבה בשני המקרים". השאלה המעניינת היא, כיצד ניתן להכניס סדר בכאוס שמסביבנו בהצלחה, הן כיצרני ידע כלכלי, הן כמפיצי ומפרשיו, והן כצרכניו. אני שמח ביותר להודמנות הנדירה. לשמוע על הסוגיה המרתקת והחשובה הזו, מפי טובי הכלכלנים, והעורכים הכלכליים בארץ, ואני מעביר את המיקרופון לפרופ' ניב אחיטוב.

פרופ' ניב אחיטוב: אני מבקש תחילה להציג את המשתתפים ולאחר מכן אומר כמה מלים על כללי הרב שיח. נמצאים אתנו נחמיה שטרסלר, עורך בכיר לכלכלה וחברה בעתון הארץ, ולשעבר העורך הכלכלי של העתון; מר אפרים ריינר, לשעבר יו"ר בנק הפועלים ופובליציסט בעתון הארץ, בעיקר בנושאים כלכליים וחברתיים; פרופ' זאב הירש, לשעבר דיקן הפקולטה לניהול באוניברסיטת תל אביב, פרופ' אמריטוס של אוניברסיטת תל אביב; מר תגי גולן, העורך הראשי של גלובס; מר סבר פלוצקר, העורך הכלכלי של ידיעות אחרונות; ואחרון חביב, פרופ' אסף רוזן מבית הספר לכלכלה על שם

פרופסור מיכאל קרן: אני שמח לכרך את הנוכחים בערב העיון הזה, הנערך מטעם המרכז על שם אנדריאה וצ'רלס ברונפמן לחקר התקשורת של העם היהודי. המרכז הוקם לאחרונה באוניברסיטת תל אביב, כמסגרת על הכוללת את המכון לחקר העתונות היהודית מיסודו של שלום רוזנפלד, את כתב העת קשר שנערך בידי הד"ר מרדכי גאור וכן הוא כולל מרכז מידע מקיף על עיתונאים יהודים ועתונות יהודית לדורותיה שאנחנו מעלים בימים אלה על האינטרנט, ומקיים פעילויות מחקר והוראה הנוגעות בתקשורת של העם היהודי בעבר ובהווה.

אפתח בכמה מילים בנושא הערב.

הכתיבה העיתונאית בנושאים כלכליים היא סוגיה מרתקת ומעניינת, שכן מדובר בייצוגם של נושאים מורכבים ביותר, בדרך שתאפשר לקוראי העתון, או לצרכני התקשורת האלקטרונית או האינטרנט, להבינם, להפנימם, לקבל החלטות ואולי גם לפעול לאורם. סוגיית הייצוג של ידע מורכב העסיקה כבר את אפלטון במאה הרביעית לפני הספירה. בספרו "פוליטיקה", הציע אפלטון כללים לקיומו של סדר כלכלי ומדיני נורמטיבי, כמו גם את הדרך להעברתם של כללים אלה לתודעת הקהל. זאת באמצעות מונופול על הידע שניתן בידי המלך הפילוסוף, ומערכת צנזורה המאפשרת שמירה על המונופול הזה. ואולם, טעותו של אפלטון, שכבר בני דורו עמדו עליה הייתה, שאין בנמצא מלך פילוסוף, שכן בעלי הידע, כאז כן עתה, לעולם מצויים בעולם של תהיות וספקות, מורכבות ואי ודאות, בעיקר כשמדובר בנושאים כלכליים.

היטיב לבטא זאת סופר הניו יורק טיימס טום פרידמן, שעבד זמן מה במדור העסקים של העתון. בספרו "ה'לקסוס' ועלי הזית -

הרב שיח נערך בבניין נפתלי הפקולטה למדעי החברה באוניברסיטת תל אביב

20 במרס 2001

המשק לתחרות? אם אין לכתב ידע תיאורטי על יתרון יחסי, אם הוא לא למד את תורת המחירים, אם הוא לא שולט בנושאי הקרטלים, המונופולים ותסחר הבין לאומי, הוא לא יוכל להתמודד מול טיעונים כאלה. צריך שלעתונאי כלכלי יהיה גב תיאורטי. לכן התשובה שלי היא חד משמעית: מינימום תואר ראשון ואם אפשר - יותר מזה.

אשר להיקף החשיפה הנמוך של הכלכלה - זה נכון. אבל זו מדינה לא גורמלית. מדינה שיום אחד היא בסכנת מלחמה, וביום אחר ממשלה נופלת וממשלה קמה. אז איך יכולה הכלכלה לתפוס מקום גורמלי במציאות הזאת? המזל שלנו שלכל אחד מהעתונים יש מדור כלכלי עם שטח נתון מראש. לנו בהארץ יש איקס עמודים כל יום, אותו הדבר בידיעות ובמעריב, וברור שכך זה בגלובס, שהוא כולו כלכלי. הדבר הזה ניקנה לאחר הרבה שנים של לחצים. זה לא היה דבר מובן מאליו בעבר. בכל עתון גדול יש עורך כלכלי, דבר שלא קיים בכל תחום. לעורך זה יש לרוב חופש פעולה, כי עורכי העתון לא מבינים הרבה בכלכלה והם מקשיבים לו. לכן למדורים הכלכליים יש יתרון מסוים.

יש איזה דיכוטומיה ביחס לעתונאים. מצד אחד מזלולים ופוגעים בהם ואומרים שהם כותבים שקרים, שגיאות ולא מבינים במה שהם עוסקים. היום למשל, קיבלתי שיחת טלפון מפּרופ' דן וסלבסקי מהטכניון, שאמר לי בערך כך: אתה לא מבין דבר במים, כותב בלי לדעת כלום. זה היה בעקבות מאמר שפרסמתי היום בנושא הזה. ובאותה שעה עצמה באים אנשים אל העתונאים הכלכליים וטוענים נגדם: למה אתם לא כותבים בנושא זה ואחר ומקווים שהכתיבה בעתון תשנה מיד את המציאות; שאם נכתוב על בעיה מסוימת, השלטון יקרא את זה וישנה את מעשיו, וזה כמובן חלום נהדר שלא מתקיים במציאות. הוזכר הנאסד"ק שסביבו פועלים ומנתחים האנליסטים והאסטרטגים האמריקנים. הדוגמה הקלסית היא של אייבי ג'וזף כהן שניבאה במשך שנים על העליות החדות בבורסה, וזה היה נכון עד שנת 2000. גם בשנה האחרונה היא המשיכה לבנא את אותו הדבר בדיוק. שמענו אותה באלף הודמנויות. בפעם האחרונה היא אמרה שבששת השבועות האחרונים של שנת 2000, הנאסד"ק יחזור וימלא את כל הבור שהיא כרה במשך השנה. זה לא קרה. אבל אתה פותח עכשיו את העתונים האמריקאים, בשנת 2001, והיא ממשיכה להיות מצוטטת, ממשיכה לקבל כותרות, כאילו שום דבר לא קרה. אתה מסתכל על העתונות האמריקנית הנחשבת לעתונות מתקדמת, וחושב שאצלנו זה לא היה קורה. אצלנו לא היו ממשיכים עם אותם אנשים בלי שום התייחסות לטעות העצומה, שהיא לא סתם טעות, זה הרבה יותר מזה, שאותו איש או אשה עשו בשנת 2000. לנו יש יתרון בנקודה הזאת.

ולבסוף יש לי טענה אל הכלכלנים באוניברסיטאות. לפני 10-15 שנה הם הרבו להתבטא בנושאי כלכלה. אני זוכר כותרות, רעיונות ודברים לא פופולריים שהם השמיעו בנושאי שחר, חקיקה פופוליסטית, תקציב, גרעון, שביתות ונושאים נוספים. בשנים האחרונות נראה לי, שהפרופסורים לכלכלה ולמנהל עסקים באוניברסיטאות אומרים כנראה לעצמם: זה לא כל כך כדאי לי להיות לא פופולרי, ולהגיד למשל מה אני חושב על שחר הלימוד שמשלמים הסטודנטים, ואני יודע מה הפרופסורים חושבים על זה, כי הם מדברים אתי "אוף דה רקורד" על אותם 10 אלפים שקל לשנה. או מה הם חושבים באמת על החוקים

איתן ברגלס באוניברסיטת תל אביב.

בשלב הראשון אבקש מכל אחד מהמשתתפים להגביל את דבריו ללא יותר מעשר דקות. לאחר מכן נאפשר רב שיח ושאלות ותשובות וגם דיאלוג עם הקהל.

אתחיל בדוגמה. בשנת '95 הייתי בשבתון בלוס אנג'לס, ובלוס אנג'לס טיימס, בבוקר רגיל של יום חול, בעמוד הראשון, הכותרת הראשית באותיות די עבות יחסית לעתון זה, עסקה בבעיה חמורה: גורלה של מושבה של אלף תושבות ביער ה-Redwood בצפון קליפורניה שבגלל כריתת היערות, נשקפת לה סכנה. מאמר שלם עסק באפשרויות השונות: האם להפסיק לכרות את היער ומה יקרה חס ושלום לאותה מושבה של תושבות. הסתכלתי על זה, שיפשפתי את עיני והתברר לי פעם נוספת שזו כותרת ראשית של עתון מכובד. שאלתי את עצמי: מתי נגיע למצב שבישראל, הכותרת הראשית של הארץ, ידיעות אחרונות או מעריב תעסוק במושבה של צבאים ברמת הגולן, או של התולי בר בגליל.

אני חושב שניתן לגזור גזירה שווה גם לנושאים הכלכליים. מעט מאוד נושאים כלכליים מגיעים לכותרת הראשית בעתוני היום, להוציא את גלובס כמובן, שזה תפקידו, קל וחומר לטלוויזיה ולרדיו. שם נושאים אלה כמעט לא קיימים, ואם הם ישנם, הם נדחקים ממש לסוף מהדורות החדשות. השבוע שעבר היה ממש יוצא דופן. במהלך יום אחד הזכירו ברדיו ובטלוויזיה פעמים מספר את מפורת המניות, והנאסדא"ק והדאו ג'ונס הופיעו בכותרת הראשונה שפתחה את מהדורת החדשות. אבל זה יוצא מן הכלל שמעיד על הכלל. להערכתי, הבעיה הראשונה היא שהיקף החשיפה של הציבור לנושאים כלכליים אצלנו הוא נמוך ורוב החומר נדחק למדורים הכלכליים. השאלה היא אם זה נכון ומוצדק. זו השאלה הראשונה שהייתי מבקש להעלות כאן בפני הפרורום.

שאלה שנייה: איך אפשר להסביר לציבור הרחב נושא כלכלי מורכב, בצורה פופולרית ואינטליגנטית. למשל אם מורידים את שער הריבית ב-0.2 אחוז או 0.3 אחוז לחודש, איך זה משפיע על פרמטרים אחרים. האם אפשר בכלל להסביר בצורה פשוטת, אבל נכונה וברורה, נושאים כלכליים לציבור הרחב. אין ספק שזה יותר מורכב מאשר לתאר תאונת דרכים או פיגוע ירי.

שאלה נוספת קשורה לירע הכלכלי של הכתב. האם עליו להיות כלכלן? האם מוטל עליו לבאר מודלים במקרו כלכלה? איך אפשר לבאר השפעות של פעילויות כאלה ואחרות של משרד האוצר ובנק ישראל או של חקיקה פופוליסטית בכנסת. וכל זאת בעת שבין בעלי העתונים יש כאלה שלהם אינטרסים כלכליים בסקטורים אחרים. ולבסוף, איך נתפשת הכלכלה בארץ על ידי העתונות.

מינימום תואר ראשון

נחמיה שטרסלר: אתחיל מהשאלה ביחס לידע המקצועי. כמה כלכלה צריך לדעת עתונאי כלכלי? לדעתי, הוא חייב להיות בעל תואר ראשון בכלכלה לפחות. אחרת, איך הוא יכול לעמוד מול תעשיין האומר לו: הפתרון לבעיה של התעסוקה, נגיה באשקלון, פשוט מאוד. נטיל מכס או היטל על ייבוא לבידיים ואז המפעל לא ייסגר, ולכולם יהיה טוב, ולכולם יהיו לבידיים, תהיה תעסוקה ומה פתאום לפתוח את

לה את האפשרות להתפרנס מכלכלת השוק, היא יכולה למלא את יעודה. ואם נחזור לישראל, על אף האינטרסים הצולבים של פישמן, גוני מוזס, עופר גמרודי ושוקן, דעתי היא שטובים המול"ים הפרטיים משני מזכירים כלליים של מפלגה כלשהי.

פרופ' ניב אחיטוב: אני מבקש להוסיף לסדר היום גם את נושא חלוקת העבודה בין אמצעי התקשורת השונים - התקשורת הכתובה והאלקטרונית. האם יש הבדלים בתפקידים של כל אחד מהמדיה האלה? ראשון הפרופסורים בצוות שלנו זאב הירש. האם אתה מוכן להגיב בעניין שתיקת הפרופסורים?

גלובליזציה ועבודה זרה

זאב הירש: לגבי שתיקת הפרופסורים, יש לי אך מעט לומר. אני חושב שיש שני צדדים למטבע הזה. א. האם יש לך, בהיותך פרופסור, מה לומר שהוא רלוונטי. שנית, האם יש לך מקום להתבטא בו. לא פעם שלהתי מכתבים די ארוכים להארץ, שלא התפרסמו. יכול להיות שדעתי לא מצאה חן בעיניהם, או שמסיבה אחרת לא התפרסמו. אני רק יודע דבר אחד: כאשר עתון מתעניין בדעתו של פרופסור או של כל אדם, הוא מוצא דרך לשכנע אותו להתבטא. אני רוצה להצביע על כמה דוגמאות של התבטאות עקבית, לדעתי מוצלחת ומעניינת, שלא קיימת כיום לצערי בעתונות שלנו. אני מתכוון, למשל, למאמרים שפרסם בשעתו פרופ' פול סמואלסון. בשבועון טיים. לפרופ' סמואלסון היה מה לומר ואני משוכנע שהעתון מצא דרך לשכנע אותו להתבטא. אצביע על דוגמה אחרת של אדם, שהוא יותר צעיר ויותר קרוב לנו: פול קרוגמן המתבטא לעתים קרובות בניו יורק טיימס. אני מוצא את המאמרים שלו מעניינים במיוחד, ועובדה שמתרגמים אותם גם לעברית. כך שאני באמת מסופק אם אנשים לא מתבטאים בגלל זה שהם חוששים מהתגובה של עמיתיהם או של סטודנטים. אנשים בתחום שלי באקדמיה מתבטאים הרבה בתקשורת, גם כשהדברים מאד לא פופולריים.

לגבי חלוקת עבודה אפשרית בתקשורת. אנחנו עדים כיום למגוון גדול של כלי ביטוי: עתונות כתובה ותקשורת אלקטרונית משלושה סוגים: רדיו, טלוויזיה ותקשורת ממוחשבת. אני מאוין הרבה לרדיו, לרוב בעת נסיעה בכבישים פקוקים, ולצערי זה מביא אותי לתיסכול. לדעתי, בין המכשירים האלה יכולה וצריכה להיות חלוקת עבודה הרבה יותר הגיונית מאשר זו שאנחנו עדים לה כיום. לדוגמה, בהארץ, ניתן לקרוא כל יום על תוצאות הבורסה. אבל אני יכול להיות מעודכן בכל אחד מהנושאים האלה בדקה האחרונה, ומדוע לבזבז כלי כל כך חשוב, שיש לו כל כך הרבה מה לומר, על אינפורמציה שאיני יודע לשם מה היא דרושה. לאינטרנט ולעתונות האלקטרונית המקוונת יש אפשרות מצוינת לספק דיווחים שוטפים על שערי מגזרות, שערי הבורסה, הודעות לבורסה, שערי ריבית, פסקי דין רלוונטיים ולספק שירותים מקוונים ללקוחות. הרדיו והטלוויזיה הם הכלי המתאים לספק אינפורמציה באמצעות ראיונות, סקירות רקע ודיונים. על העתונות לעסוק בנושאים אלה בכתבות תחקיר ובחשיפה.

הרדיו והטלוויזיה אצלנו הם אמצעי התקשורת המטפלים בהיבט הכלכלי בצורה הפחות מוצלחת, פחות מעניינת ופחות מקיפה. בטלוויזיה אנחנו בכלל לא רואים דבר, חוץ מאשר כאשר יש סנסציה

שעברו לאחרונה בכנסת ועל השביתה שמתקיימת עכשיו בבנק ישראל. וכל זאת בשעה שפרופסורים אחרים, למשל בתחומי מדע המדינה והסוציולוגיה, כן משמיעים את דיעותיהם. הפסקנו לשמוע את הכלכלנים ואני זורק את הכדור אליכם, רבותי הפרופסורים בצוות הזה - אולי תוכלו להסביר לי מדוע.

טובים המול"ים הפרטיים ממזכירי המפלגה

אפריים ריינר: קודמי התלונן על הכלכלנים באוניברסיטאות שאינם יוצאים למלחמה להגן על המשנה הכלכלית שלו. הם לא מוחים נגד החקיקה הפופוליסטית ונגד ההורדה בשכר הלימוד באוניברסיטאות. מהדברים שלו לא הבנתי אם הוא מתכוון ששכר הלימוד גבוה מדי או נמוך מדי.

נחמיה שטרסלר: אגיד לך בדיוק. ראשי האוניברסיטאות והפרופסורים אומרים: אנחנו חושבים שעל הסטודנטים לשלם עשרת אלפים שקל לשנה, כי זה סכום סביר, ויש מלגות והטבות. ואני אומר להם: למה אתם לא מצהירים על כך בפומבי? הפירוש שלי הוא שלא כדאי להם לצאת נגד הסטודנטים, כי הם יוכרוזו ללא הברתיים.

אפריים ריינר: אני לא כשיר לומר האם הכלכלה מיוצגת כראוי או לא כראוי בתקשורת. ישנו כתב אחד בעתון הארץ, שאני מקפיד לקרוא אותו תמיד, לא בעניינים כלכליים, אלא דווקא בענייני תקשורת. שמו אביב לביא. היה צריך להביא אותו הנה והוא היה אומר לנו איך מיוצגת הכלכלה בתקשורת.

אני רוצה לומר כמה משפטים על היחסים בין העולם העסקי, בין כלכלת השוק לבין התקשורת. זה אחד הדברים המופלאים והמוצלחים ביותר בעולם המודרני. ההמצאה הזאת, שאיני יודע במוחו של מי נולדה, לקחת גיליון מודפס, שהגייר שלו עולה, שהעתונאים מקבלים כסף בעד כתיבתם ובוודאי פחות ממה שמגיע להם, ואותו פרסום - וליתר דיוק המודעה - הוא המממן את העתון, ומאפשר לתקשורת למלא את תפקידה הסוציולוגי, ונלחם על הדמוקרטיה. עד לפני כמה שנים הופיע עתון בשם על המשמר, שהיו שקראו לו "על המשמך" והיו חזית העם, המשקף, הבוקר, קול העם ועוד עתונים מפלגתיים שלחמו עבור המסרים של הבעלים שלהם, שלא היו אנשי עסקים אלא אנשים פוליטיים.

נמצא אתנו כאן סבר פלוצקר, שהיה עורך על המשמר, אמנם לא בתקופה שמאיר יערי ומשה סנה ישבו עד תאריך הסגירה, והתווכחו על משפט כזה או אחר במאמר הראשי. ההמצאה הזאת שניצחה בעולם, שהעתון מתפרנס באמצעות כלכלת השוק, ובעזרתה הוא ממלא את יעודו לעיצובה של תברה לתרבות דמוקרטית, לא התאימה לעתונות המפלגתית. אני לא אומר שכלכלת שוק ודמוקרטיה הן בבחינת תאומי סיאם. פיננשה, הרווח בציליה, קיבל קומפלימנטים אדירים על זה שעיצב את הכלכלה המודרנית של ארצו, אך הוא עשה זאת באמצעים שאפשר לומר עליהם שהיו אנטי דמוקרטיים וטוטליטריים. או ניקח לדוגמה את סין. הכלכלנים בעולם מעודדים כיום את השלטון הקומוניסטי בסין להנהיג את כלכלת השוק, אבל הם מנהיגים את כלכלת השוק ועושים את הכל כדי שלא תתפשט לכיוון הדמוקרטי. איפה העניין נעצר? בחופש העתונות, בחירות שלה. רק אם משחררים אותה מהכלים הפוליטיים של הנהגות כאלה ואחרות ונותנים

לא ידוע לנו עליהם, אנתנו לא מטפלים בהם. מי הם העובדים הזרים, מה מניע אותם לבוא, כיצד הם חיים? בצד הפיקנטי עוסקים מדי פעם, כאשר יש מקרים של אונס או רצח בקרב העובדים הזרים. אבל רבותי, זוהי תופעה שמשנה סדרי עולם. אין אפילו התחלה של טיפול בה וחבל, מפני שאני בטוח שאת הציבור זה היה מעניין. בקשר לשאלה לגבי כישוריו האקדמיים הרצויים של העתונאי הכלכלי, לא הייתי מסתפק בתואר ראשון. אני חושב שיש לדרוש ממנו השכלה פורמלית יותר מעמיקה.

יותר אנליסטים מאשר כתבים

חגי גולן: אני רוצה ברשותכם להתייחס למספר נקודות שעלו כאן. אתחיל מעניין החשיפה. האם לנושאים הכלכליים יש חשיפה הולמת מבחינת חשיבותם, או שאנחנו בחשיפת הסר? להערכתי, צריך לעשות הבחנה ברורה בין התקשורת האלקטרונית לתקשורת הכתובה. בתקשורת האלקטרונית, למרות שאני לא מייצג אותה, אלא רק באופן חלקי, כי בעוונתי אני גם משתתף בתוכנית כלכלית שהיא בעצם התוכנית הכלכלית הטלוויזיונית היחידה בישראל, בערוץ נידה, ערוץ 33, בין הערוץ הטורקי לערוץ המרוקאי, יש מעט מאוד. בעבר היו ניסיונות בערוץ 1 ובערוץ 2, אבל אין ספק שמבחינת התקשורת

כמו נפילת הנאסד"ק, אבל אין טיפול בנושאים כלכליים. אפשר לחשוב שכלכלה זה רק שינוי בשער החליפין ובמצב המניות. כלכלה זה עולם הרבה יותר מעניין ומגוון. מעניין שהעתונות הכתובה גילתה אותו רק בשנים האחרונות.

המגלומנים בין אנשי העסקים הם לא פחות מעניינים מאשר המגלומנים הפוליטיים, ונראה לי שהטיפול העתונאי בתחום זה נמצא רק בשלבים הראשונים, וכקורא עתונים הייתי רוצה לראות יותר בנושאים אלה.

אני רוצה לסיים באזכור שני נושאים שהייתי רוצה שהעתונות והתקשורת בכלל יטפלו בהם, מכיוון שכיום הם מוזנחים. הנושא הראשון הוא הגלובליזציה, תופעה שיש לה השלכות מרחיקות לכת על הצמיחה בעולם, על חלוקת ההכנסה, על אבטלה, על אקולוגיה, על ריבונות כלכלית, על ריבונות מדינית, מי מרוויח מהתופעה הזאת, מי מפסיד ממנה, והאם ניתן לטפל בה בכלל.

כיום, מעבר לאזכור מדי פעם של המלה, או כאשר בסיאטל נערכות הפגנות נגד הגלובליזציה, הנושא ממש לא קיים בתקשורת שלנו. דוגמה שנייה יותר קרובה אלינו, אם כי גם היא גלובלית. אני מתכוון לתופעה של עבודה זרה, זוהי תופעה שצומחת בקצב מדהים, בעולם וגם בישראל. ההיקף והמשמעות שלה, הם נושאים שכמעט

משתתפי הרב שיח מאזינים לדברי הפתיחה של פרופ' מיכאל קרן (משמאל)

פרופ ניב אחיטוב

אותו ולהגיע למסקנות לאן פני החברה, האם היא בכיוון חיובי או בכיוון שלילי, האם לאור הנתונים במאזן, מחיר המניה שלה הוא גבוה לעומת המחיר שצריך להיות - כל הדברים האלה נעשים לא בידי עתונאים מהסוג הישן, אלא כפי שאמרתי בידי אנליסטים. אני חושב שזה אחד הדברים היותר טובים שקרו

לתקשורת הכלכלית בשנים האחרונות.

פועל יוצא מזה, כמובן, שאני מסכים עם התביעה, שככל שהשכלה הכלכלית הפורמלית של הכותבים בעתונים הכלכליים, תהיה יותר רחבה, הדבר רק יכול להועיל כדי שלא יהיה מצב שבו מראיין כתב איש כלכלה או תעשיין וזה מוכר לו איזה לוקש, והקורא האינטליגנטי מבין מיד שהכותב לא מבין במה מדובר

דובר פה על שתיקת הפרופסורים. אני מקבל את הטעון של פרופ' הירש שאמר: אנחנו רוצים לדבר, אתם - בעתונות הכלכלית - פחות רוצים לדבר אתנו. צר לי לאכזב כמה אנשים, אבל כיום פחות מעניין את העתונאים, ובאמצעותם את הציבור, מה חושב פרופסור פלוני על מדיניות כלכלית כזו או אחרת, ויותר מעניין אותם לקרוא מה דעתו של איש עסקים כזה או אחר, שעסקיו גדולים ורחבים והוא יכול לחוות דעה גם בנושאים מקרו כלכליים וגם בנושאים עסקיים. כי מוכרחים להודות שאנשי העסקים יותר צבעוניים, יש להם יותר מה להגיד, וגם כשאין להם מה להגיד הם עושים זאת בצורה שמושכת יותר את התקשורת. בנוסף, כיום יש לגיימיזציה בחברה הישראלית ל"עשיית כסף", יותר ממה שהיה לפני כ-15 או 20 שנה. אז היה חשוב יותר לשמוע מה דעתו של פרופסור זה או אחר; היום יותר מעניין לשמוע מה דעתו של יצחק תשובה או רגנטי או כל איש עסקים אחר שיש לו מה להגיד.

אני רוצה להתייחס גם לנושא האינטרסים הצולבים של בעלי עתונים. קודם כל אני מקבל לחלוטין את מה שאמר אפרים ריינר על זה שהוא מעדיף מו"לים פרטיים על פני מזכירי מפלגות. נכון שיש לבעלי עתונים גם אינטרסים נוספים, הנראים אולי נוגדים, אבל העניין מתאזן כשישנם כמה כלי תקשורת. הארץ יכול להכין תחקיר על עסקיו של אליעזר פישמן, בדיוק כפי שגלובס יכול להביא כתבה או

הטלוויזיונית כמעט אין כלום. אם הצופה רוצה לשאוב את האינפורמציה הכלכלית שלו מהטלוויזיה, אין לו שום סיכוי לקבל דבר בעל ערך. לעומת זאת, אני לא מסכים לקביעה שבתקשורת הכתובה, הנושאים הכלכליים לא באים לידי ביטוי, אני מייצג כאן את גלובס, והוא כמובן עתון העוסק כולו בעניינים כלכליים. מבלי להצטנע נראה לי שהקמת גלובס לפני 17 שנה היוותה מאיץ לטיפול בנושאים כלכליים גם בעתונות הכללית.

נחמיה שטרסלר יסכים אתי בוודאי שעד אותם ימים המדור הכלכלי בהארץ היה באופן יחסי מצומצם, ובעתונים האחרים עוד פחות מכך. הופעת גלובס וההבנה שלנושאים האלה יש קהל, יש רייטינג, הביאה גם את העתונים האחרים להרחיב את המדורים הכלכליים שלהם, כאשר הגדיל לעשות הארץ, שהיום החלק הכלכלי שלו הוא למעשה עתון בפני עצמו, וגם בעתונים האחרים, החלקים האלה תופסים נפח עצום. בתקשורת הכתובה, אם כן, יש טיפול כלכלי נרחב, וברמה טובה בהחלט.

לפעמים אני נדהם כשאני רואה כותרת, לדוגמה בידיעות אחרונות, על נגיד בנק ישראל דוד קליין, האומר שהמדיניות המוניטרית של ישראל לא תלויה במדיניות המוניטרית של גרינספן בבנק המרכזי של ארצות הברית, ופערי הריבית הם לא אלה שיכתיבו את המדיניות שלנו. ואני שואל את עצמי, מי מבין קוראי ידיעות אחרונות, מסוגל להבין מה רוצים ממנו בכותרת הזאת, אך עובדה שכותרות כאלה מופיעות גם בעתוני הצהריים. כך שאני מסרב לקחת את האשמה בקטע של התקשורת הכתובה. אני חושב שהנושאים הכלכליים מיוצגים בעתונות הישראלית הכתובה בצורה יפה, נרחבת, ולפעמים אפילו יותר מדי.

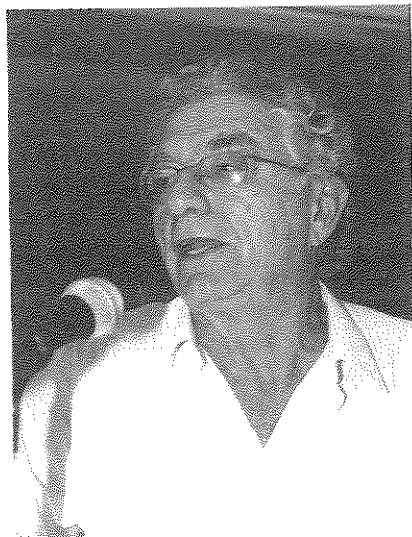
ל ג ב י
ה ה ש כ ל ה
ה ד ר ו ש ה
ל כ ת ב י ס
כלכליים, צריך
לזכור שכיום לא
מ ד ו ב ר
ב ע ת ו נ א י ס
ב מ ו ב נ הקלסי
של המלה. היום
חלק גדול
מ ה כ ו ת ב י ס
ב מ ד ו ר י ס
ה כלכליים הם
יותר אנליסטים.
היכולת של
הכותבים כיום
ב מ ד ו ר י ס
ה כ ל כ ל י י ס
לקחת מאזן של
חברה, לנתח

נחמיה שטרסלר

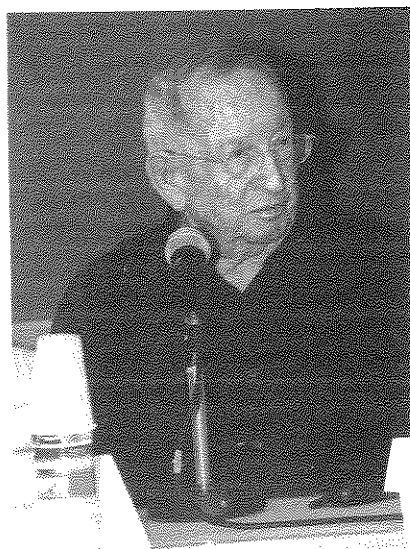
בנק ישראל לבין הבנק הפדרלי בארצות הברית, כיום אנו כותבים על ההשפעה של הפס הרחב ועל זכרונות של מחשב. תפקידו של כתב, עורך ופרשן כלכלי בימינו מורכב ביותר. כל השיח שלנו השתנה, כל ההתייחסויות שלנו השתנו. מי שחושב שמסובך להסביר את הריבית, כדאי שידע שהרבה יותר קשה להסביר את הפס הרחב. יש הרבה אנשים שעד היום לא מבינים מה זה אינטרנט. יושבים ליד המחשב ולא מצליחים להבין איך הם קוראים עתון על הצג. הגבולות בין הכלכלה לטכנולוגיה מטשטשים וכך בין המחשבים לבין הפיזיקה.

נוסף לכך את כל הפריחה האדירה של העולם המיקרו פיננסי והמקרו פיננסי, את המכפילים לטוגיהם, דרך המטריצות, המחשבים העתידניים, והכל כל כך מסובך להסביר. אני חושב שאולי זו הבעיה והאתגר העיקרי שלנו, איך לעשות את זה מובן לאנשים.

פרופ' זאב הירש

אני רוצה להתייחס רק במשפט אחד לעניין של כלכלת שוק ודמוקרטיה. יכול להיות שיש שתיים או שלוש דוגמאות בעולם, שבהן כלכלת השוק והדמוקרטיה הן נפרדות. כך זה בסין כיום, וכך היה בצ'ילה בימי פינשה. אבל ברוב המקרים הדמוקרטיה האזרחית וכלכלת השוק הולכות ביחד, ואם מתוך עשרות דוגמאות, יש שתיים או שלוש יוצאות דופן, זה עדיין נותן ציון גבוה לשיטה.

אפרים ריינר

לבסוף, לגבי הפרופסורים. אני לא חושב שלפרופסורים יש על מה להלין. הם מרואיינים טובים, מרואיינים הרבה וכותבים הרבה. יש פרופסורים בעלי דעות שונות: כאלה שחושבים שצריך להוריד את הריבית ואחרים שחושבים שצריך להעלות אותה. איך אמר מאו, יפרחו מאה פרחים. מצדי, יפרחו מאה

תחקיר על עמוס שוקן. וכך גם בדיעות אחרונות לגבי הבעלים של מעריב, ולהיפך. העניין פתוח למדי. ועם זאת, אל תצפו ממני לערוך תחקיר על עסקיו של פישמן, ומנחמיה שטרסלר ליוזם תחקיר על עמוס שוקן. הבעיה הזאת קיימת, אבל ברגע שיש מספר כלי תקשורת היא נפתרת לפחות בחלקה, ולהערכתי בחלקה הגדול.

פרופ' ניב אחיטוב: אני מבקש להוסיף, בנוגע לשתיקת הפרופסורים. אני חושב שכאשר מראיינים איש עסקים או מנהל בכיר בחברה, התשובות הן יותר אינטרסנטיות. הפרופסורים, לפחות כלפי חוץ, מוחזקים כגורמים יותר אובייקטיביים. והא ראייה, הקמפיין הממושך של התאחדות התעשיינים בזמנו, נגד הנגיד פרנקל בנושא שער הריבית, שבדיעבד התברר שלא היה מוצדק במיוחד. נעבור עכשיו לסבר פלוצקר.

חשיפת יתר בעתונות הכתובה

סבר פלוצקר: אני רוצה לחלוק על כמה דברים שנאמרו קודם. נתחיל מעניין החשיפה. אני חושב שכמו שאמר ידידי חגי גולן, יש דווקא חשיפת יתר לכלכלה בעתונות היומית וזה משהו שאני אומר אותו קצת בכאב כעורך כלכלי בעתון פופולרי, אבל ידיעות אחרונות היום מוציא מדי יום עתון כלכלי נפרד, שיש בו 24 עמודים ובנוסף הוא מפרסם שני שבועונים לענייני כלכלה, ועוד מאמרים רבים על נושאים כלכליים בתוך העתון עצמו. אני לא מכיר שום עתון אחר בעולם בתפוצת ידיעות אחרונות שנוהג כך, ואני בקושי מכיר עתונים גדולים בעולם, שמקדישים לא רק יחסית, אלא אבסולוטית, את אותו מספר עמודים שמוקדשים אצלנו לכלכלה.

יתרה מזו, אני תוהה אם יש עתון בעולם שבו מובא מאזן רווח שנתי של חברה שמחזורה הוא לא הרבה יותר מזה של תנות מכולת גדולה, כולל ניתוח של אנליסטים.

אני חושב שיש אצלנו חשיפת יתר, במיוחד לכל מה שנוגע לכלכלת המיקרו, לכלכלת המגזר העסקי. ידיעות ללא סוף, שאולי אין מקומן אלא בגלובס, מופיעות בעתונים הכלליים. חשיפת חסר יש בתקשורת האלקטרונית ובמיוחד בטלוויזיה - לא ברור למה. אולי יש איזו שהיא בעיה לעורכים ולמגישים שם להתמודד עם החומר שדורש, אכן, קצת יותר ידע.

עוד לא קרה לי, כשהופעתי בתור פרשן מזדמן בטלוויזיה, כשהמראיין או המראיינת ממגישי התוכנית, שאלו אותי שאלה נכונה. תמיד הם מבלבלים בין הדולר לבין השקל, בין העלייה לבין הירידה. פעם נתבקשתי להגיד משהו על נסדא"ק, ומישהו שאל אותי ב-11:30 בלילה אם הנסדא"ק ירד היום בחצי אחוז, בעוד שהוא עלה בחצי אחוז. כך זה אצלם.

אני חושב שהבעיה היא יותר אישית. נראה לי שאם היו מוצאים מפיק והיו משקיעים קצת יותר כסף, הייתה בהחלט משתפרת, ולראיה שזה קיים בכל תחנות הטלוויזיה בעולם. יכול להיות כשיתחיל לפעול ערוץ חדשות, יהיה שם מקום לכלכלה והכל אכן ישתנה.

לגבי סיקור הכלכלה, אני חושב שהבעיה המרכזית, מנקודת המבט שלי, הוא השינוי האדיר שחל בכלכלה בעשר השנים האחרונות. אפשר לאהוב או לא לאהוב את הכלכלה החדשה, אבל היא יצרה בשבילנו אתגרים עצומים. אם קודם היינו צריכים לכתוב על פערי הריבית בין

פרופסורים. כאשר קבוצה מכובדת של פרופסורים בראשות אלחנן הלפמן וחיים בן-שחר פרסמה מתווה למדיניות כלכלית חברתית נתנו לזה ביטוי יפה.

"היז הנעלמה" בכלכלה

פרופ' אסף רזין: המציאות הכלכלית כפי שאמרו קודמי מורכבת מאוד, והיכולת שלנו ככלכלנים לנתח את נקודות התפנית בכלכלה, כמו פריצתם של משברים פיננסיים, או מהפך במחזור העסקים, היא מוגבלת. אני רוצה להזכיר לכולנו את המעשה באחד הכלכלנים הגדולים ביותר בארצות הברית של תחילת המאה ה-20, ארווין פישר, בתקופת הזוהר של שנות ה-20, שבה שוק המניות האמריקני גישא על גל טכנולוגיה חדשה - כוכור, שימושים של החשמל התפשטו אז לכל כיווני התעשייה והשימוש במכוניות גבר. מהפכה טכנולוגית זו היתה לא פחות חשובה מההפכת המידע והטכנולוגיה של שנות ה-90. שוק המניות כמוכבן הגיב בגאות, אז בשנות ה-20, כמו בשנות ה-90. במאי 1929 ארווין פישר נתן הרצאה שבה אמר בערך כך: ערכי המניות הגיעו עכשיו למה שנראה כעליית מדרגה פרמננטית (Stocks reached a higher permanent plateau). פישר אמר דברים אלה רק כמה חודשים לפני שקרתה המפולת הגדולה ביותר בהיסטוריה של שוק המניות.

לכן, אין לי כמוכבן דרישות מהתקשורת הכלכלית שדווקא היא זו שתצליח לנבא, לחזות או להתוות כיווני דרך בתחום הכלכלה. היא אמורה פחות או יותר לסקר אירועים שוטפים והיא משמשת כמתווכת בין ספקי מידע מצד קובעי המדיניות בממשלה ובנק ישראל, מצד השדולות הכלכליות למיניהן לציבור הרחב. הערך המוסף "מיתון" מעין זה הוא כמוכבן מצומצם וקטן.

הביקורת שלי על הפרשנים הכלכליים בתקשורת מכוונת למידת הבנתם את תפקידה של כלכלת השוק. עקרונות החשיבה לגבי כלכלת השוק אולי לא קיבלו ביטוי מספיק בדיון זה, והם למעשה הא"ב של כל דיון בנושאי כלכלה.

שלושה היבטים חשובים יש לכלכלת השוק. ההיבט הראשון והחשוב מודגם באמצעות ציטוט ממילטון פרידמן, שביטא יפה באמצעות דוגמה מהו עקרון היז הנעלמה של השוק. הוא אמר כך: "אתה מחפש עפרון מיוחד שמתאים בדיוק לצרכים שלך? רד לחנות למכשירי כתיבה ברחוב בו אתה גר וקנה את העפרון. אבל אם מביאים בחשבון שהעץ שממנו נעשה העפרון הוא מגוע ארו שנקרת באיזושהו מקום רחוק בעולם כמו לבנון והעופרת מקורה ממכרות בסרי לנקה, והמילוי, האריזה והשיווק נעשו במזרח אסיה, נאמר בסין, וכל הדברים האלה מתואמים בסופו של דבר לזמן המתאים ולרגע המתאים שבו אתה רוכש את העיפרון, זה מדגים את היעילות באספקת אינפורמציה ובקואורדינציה שיש לכלכלת השוק. אבל צריך לזכור גם שלכלכלת השוק יש היבטים נוספים. היבט חשוב אחר מודגם בציטטה מכתביו של תומס ג'פרסון (שלא היה כלכלן) שחי לפני מאתיים שנה. הוא אמר כך:

אחד הדברים שעשה הטבע, אשר איננו מוצר הניתן לרכישה קניין פרטי, היא אותה פעילות אינסלקטואלית שמביאה ליצירת רעיונות חדשים. מי שמקבל ממני רעיון חדש, יכול לעשות בו שימוש לעצמו

מבלי להפחית את יכולתי שלי לעשות באותו רעיון שימוש לעצמי וממש באותו זמן ממש. למה הדבר דומה? למי שמדליק נר בעזרת נר דולק המוגש לו על ידי חברו. הדלקת הנר אצל האחד, לא גורמת בהכרח לכיבוי הנר אצל השני.

הדוגמה הזו קשורה כמוכבן לא רק לתחום יצירת רעיונות והמצאות טכנולוגיות. הדבר נוגע גם לתחום החינוך, לתשתיות כלכליות ולאספקה של מוצרים ומוצרים ציבוריים רבים. אלא שכלכלת השוק אינה יכולה לייצר מוצרים אלה בכמות מספקת, ולכן הממשלה חייבת לסייע, אחרת לא נוכל להגיע לאותה היעילות הכלכלית שאליה אנו שואפים. היבט שלישי של כלכלת השוק, נוגע להצטלבות שבין בעיות חלוקת הכנסה ובעיות היעילות. קיים כידוע מתח מתמיד בין מה שיכול להיות מושג ברמה גבוהה של יעילות כלכלית למה שיכול להיות מושג בתחום חלוקת הכנסה. יעילות היא לא בהכרח דבר רצוי, אם השגתה באה על חשבון רווחת חלק מהאוכלוסייה. שכן מתעורר אז ניגוד עיניניים (ניגוד בין שני היעדים), ונדרש שיקול ערכי לצורך הכרעה הזו. במציאות, הפרשה המאונת מושגת באמצעות ההתכתשות של גורמים פוליטיים למיניהם במסגרת המשטר הדמוקרטי.

כלכלת השוק היא אפוא מורכבת ורבת פנים. אנחנו יודעים זאת למשל כשמדובר על מדיניות של ריבית וריסון מוניטרי. ריבית יותר גבוהה, בתנאים מסוימים, יכולה לייצב את שוק ההון, על ידי כך שרמת האינפלציה פוחתת. מצד שני, באותו זמן היא יכולה להכביד. הריבית הגבוהה מכבידה על התעסוקה. לכן אין כאן בחירה פשוטה בין מה שהוא יותר יעיל ("כלכלי") או משהו פחות יעיל.

הזכרתי את הדברים האלה בהקשר לפרשנות כלכלית. לא מספיק לספק מידע לכתבים, המעבירים אותו לקוראים. אם הפרשנות הכלכלית לא יכולה לרדת לעומקם של הנושאים האלה, היא עלולה להביא להטייה של ציבור גדול. לעתונות ולפרשנות הכלכלית יש לכן מידה מסוימת של השפעה, והיא צריכה להיות מבוססת על עקרונות חשיבה מוצקים.

אגיד כעת מספר מילים על עצמנו: מה אנחנו יודעים ככלכלנים. אנחנו לא יודעים הרבה. כפי שהזכרתי מהדוגמה של ארווין פישר, איננו יודעים לחזות תפניות בכלכלה. מדי פעם חלות גם מהפכות במחשבה הכלכלית, בתחום המקרו כלכלה, והן תופסות אותנו, הכלכלנים, במצב משונה: לפנייהן, לא כל האמת היתה בידינו, ואחריהן גם כן לא כל האמת בידינו.

אתן כאן סקירה של שתי דקות על שלוש מהפכות שחלו במחשבה הכלכלית בשנים האחרונות במקרו כלכלה, ותבינו אז את הקשיים בפרשנות כלכלית. אחרי מלחמת העולם השנייה היתה תחושה אצל רוב הכלכלנים שאנחנו יודעים כיצד לייצב את המשק ולנהל מדיניות אנטי מחזורית. בשנות ה-70 של המאה ה-20, לעומת זאת, פותחה תיאוריה חדשה שהעמידה בספק את היכולת של הממשלה בתחום המוניטרי וגם בתחום הפיסקלי לייצב את הכלכלה - זו היתה המהפכה של ה"ציפיות הרציונליות". אבל בשנות ה-80 שוב השתנתה התפישה הכלכלית. התברר, שלמדיניות המוניטרית יש השפעה על מחזור העסקים, והמודל הכלכלי חורג מהמודל הפשוט של תחרות מושלמת. המחירים לא מנקים את השוק מאחר שהיו נתונים לקשיחות מסוימת ואז למדיניות הכלכלית המוניטרית יש השפעה ריאלית וזוהי שלא

חגי גולן

חגי גולן: בגלובס, בעקבות מקרים לא נעימים שקרו בעבר, יש לנו כללים ברורים. על פי הכללים הפנימיים שלנו, אסור לכתבים להחזיק בניירות ערך. ניתן להחזיק בניירות ערך בנאמנות עיוורת, וגם אז יש לדווח לעו"ד של העתון בדיוק במה מחזיקים. למיטב ידיעתי, האנשים שכותבים בעתון לא משקיעים באופן ישיר, ואם הם משקיעים באופן עקיף יש דיווח על כל שקל ואנו ומנסים לצמצם את התופעה. שאלה: דיברתם על כלכלה וחברה. אני, כאזרח רגיל, שם לב שבעיות אקוטיות מבהיגה חברתית לא מקבלות ביטוי בעתונות הכלכלית. לדוגמה, בעיות הגימלאים במדינה. השכר שלהם בשנתיים האחרונות לא עלה בכלל, והמחירים עולים כל הזמן, העתונות לא משקפת את המציאות הזו.

דוגמה שנייה: הרפורמה. כשהציגו את הרפורמה, והבטיחו שמי שמרוויח 3,000 שקל, יקבל תוספת ואמרו שכולם ירוויחו ממנה. ומה ראינו? שמי שמשתכר 20 אלף שקל בחודש, יקבל תוספת של 5,000 שקל, ומי שמקבל 3,000 שקל בחודש יקבל 30 שקל בלבד.

נחמיה שטרסלר: אני יודע מראש שאין לי סיכוי להצליח בגלל התדמיות. כולנו שבויים בתדמיות, ואם מדובר בהארץ, הוא צריך להיות מבהיגה התדמית שלו העתון שמייצג את העשירים ואת אנף התקציבים. הרפורמה שבה תמכנו היתה, לידיעתך, לרעת העשירים הגדולים ולרעת הסוחרים בבורסה. בפעם הראשונה הציג מנכ"ל האוצר, אבי בן בטט, ה"רשע" הזה, להטיל מס על פעילות בשוק ההון, מה שפטור כאן ושונה כמעט מכל מדינה אחרת בעולם, כולל ארצות הברית. ומי התנגד לכך? האלפיון העליון, העשירון העליון, אלה

נתפשו כאפשרי כלפי תפישות ה"ציפיות הרציונליות". עובדה שהיום אף אחד לא מתפלא על זה שכולם מצפים מאלן גרינספן לעשות משהו בקשר לריבית שימנע נחיתה קשה בארצות הברית מגבחי הגאות שהיתה. אבל, מה עומד מאחורי הציפיות שלנו מגרינספן? התפישה שלמדיניות המוניטרית יש השפעה ריאלית, דבר שבאחד השלבים של התפתחות החשיבה הכלכלית נחשב לכפירה בעיקר.

בסוף דברי אני חוזר לשאלה שהעלה נחמיה שטרסלר: האם אנחנו ככלכלנים משפיעים? ואני מתכוון לכלכלנים האקדמיים ולא בהכרח לפרשנים הכלכליים בעתון. ההערכה שלי (המבוססת על ניסיון של שלושים שנה בשטח), היא שמירת ההשפעה שלנו קטנה למדי. היו להערכתך רק כמה אירועים בודדים בכלכלת ישראל, שלכלכלנים אקדמיים היתה השפעה חשובה עליהם. אני זוכר למשל את תקופת ההיפר-אינפלציה של שמחה ארליך, יגאל הורביץ ויורם ארידור. הכלכלנים האקדמיים גילו אז לציבור את הרעות החולות שיש לאינפלציה ולאמצעים כלכליים שלא התאימו לספל בה. אחד המאמרים הבולטים היה של איתן ברגלס מ-1982 בדיעות אחרונות (במסגרת טור קבוע של כלכלני אוניברסיטת תל אביב), שחשף את הבעיה שיש במדיניות הכלכלית הקיימת או לנוכח האינפלציה. אפיוודה שנייה: תוכנית הייצוב הכלכלי של 1985. התוכנית הותוותה על ידי הכלכלנים האקדמיים: בצוות שתכנן וביצע אותה היו שני כלכלנים בכירים, שניהם לא אתנו לצערנו - איתן ברגלס ומיכאל ברונר. אפיוודה שלישי: מיד אחרי תוכנית הייצוב, היה שוק ההון לחלוטין נעדר השיפה כלפי חו"ל. החשיפה לחו"ל בשוק המוצרים, כידוע, נעשתה הרבה קודם לכן (גם כן בהשפעת הכלכלנים), אבל החשיפה בתחום שוק ההון החלה רק בשנים מ-86 עד '91. בתהליך זה היתה לחלק מאתנו השפעה על קובעי המדיניות.

פרט לדוגמאות האלה, ההשפעה העיקרית של כלכלנים אקדמיים היא לא דרך העתונות ולא דרך הטלוויזיה, אלא דרך ניסוח וניתוח של עקרונות חשיבה, תרגום ועיבוד של המחשבה הכלכלית שנוצרת, והוראת הכלכלה. מדי פעם אנחנו גם מבקשים לתת שידות ועזרה לפרשנים הכלכליים בעתונות, וראוי שהם יבואו מדי פעם לקורס קצר שבאמצעותו יקבלו צידה נוספת לדרך שתעזור להם בכתיבתם העתונאית.

פרופ' ניב אחיטוב: אני חושב שאתה רק מחזק את מה שנאמר כאן קודם, שעתונאי שלמד לתואר ב"א בשנות ה-70, צריך ללמוד לתואר מ"א בשנות ה-80 ואחרי זה אולי דוקטורט בשנות ה-90, כדי שיהיה חשוף לכל המהפכות בחשיבה הכלכלית. ואחרי כל אלה, לעשות ב"א מחדש בשנות האלפיים. עכשיו נאפשר לקהל להציג מספר שאלות.

האלפיון העליון ניפץ את הרפורמה

שאלה: האם אין חשש לניגוד אינטרסים בפרסום ידיעה בעתון? ייתכן שלכתב יש אינטרס אישי במניה מסוימת, או שלמי שמסר לו את המידע יש אינטרס אישי.

סבר פלוצקר: זה בלתי חוקי.

פרופ' ניב אחיטוב: בדיוק כך. היה על זה אפילו משפט פלילי.

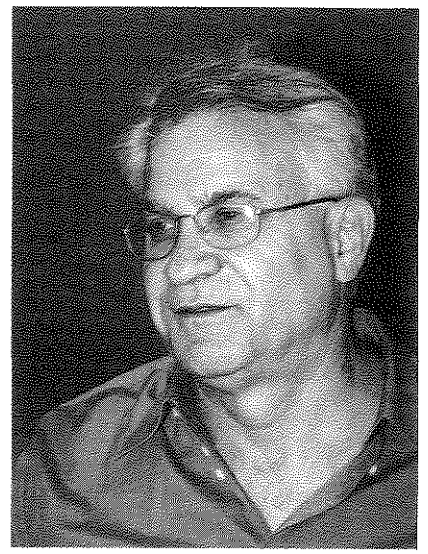
הרבה אנשים, לא רק בטלוויזיה, יש פחד פסיכולוגי גדול להתעסק בנושאים כלכליים. חושבים שזו מפלצת שקשה להבין אותה, וישנה רתיעה.

אולי הסיבה היא, שלהעביר נושאים כלכליים בטלוויזיה הרבה יותר מסובך מאשר בעתונות הכתובה. צריך לזה כישורים הרבה יותר גדולים. רוב הניסיונות שנעשו עד עכשיו היו כושלים. בחו"ל אפשר לראות תוכניות טובות. שם מפשטים את הדברים וממחישים אותם בצורה יותר טובה. ועם כל זאת, אני מניח שבתקופה הקרובה זה ישתנה. לגבי הערוץ הממלכתי, גם אני בדעה שערוץ ממלכתי אמור לפעול לא רק על פי שיקולי רייטינג. בהחלט יש בו מקום לתוכנית כלכלית.

נחמיה שטרסלר: העניין הוא די פשוט. בערוץ השני היתה פעם תוכנית כלכלית של רבע שעה, בין "פיספוסים" לבין החדשות. פשוט נוצר להם חור של רבע שעה והם מילאו אותו בנושאי כלכלה. אחר כך הם הגיעו למסקנה שהתוכנית "שמש" מוכרת פרסומות יותר טוב, ושם המשחק אצלם הוא מכירת פרסומות. כך זה

סבר פלוצקר

פרופ אסף רזין

בערוץ השני - חד וחלק.

בערוץ הראשון אין ניהול או יד מכוונת. נמצא כאן פרופ' יהודה שנהב שבזמנו השתתף בתוכנית כלכלית שהיתה בערוץ הראשון. מאז הם לא עשו דבר בתחום הזה.

פרופ' ניב אחיטוב: תרשו לי לצרף הערה משלי. העתון הוא מעין סופרמרקט עם מדפים ואתה מדפדף ומגיע לחלק הכלכלי או לחלק הפובליציסטי. בטלוויזיה העורכים בוחרים בשבילך. אתה לא יכול לדפדף, לפחות לא במהדורות החדשות. לצערי, אני חושב שיש כאן trade off בין מצב פוליטי-ביטחוני לבין סקרנות בנושאים כלכליים. כל זמן שאת מהדורת החדשות ימלאו אירועים על ירי, על מחבלים ועל ביקור ראש הממשלה בארצות הברית, הכלכלה תידחק לסוף. זה די טבעי, מה גם שאת נושאי הכלכלה יותר קשה להסביר. ניגש עכשיו לסיכוב אחרון בין משתתפי הדיון.

בכמה ירדה המנייה

פרופ' זאב הירש: אפרים ריינר העלה את נושא הקשר בין כלכלת השוק לבין הדמוקרטיה, כאשר הטיעון הכללי הוא שאמנם לא כל מדינה שיש בה כלכלת שוק היא דמוקרטית, אבל ברוב הדמוקרטיות יש כלכלת שוק, וגם במדינות שבהן יש כלכלת שוק לא דמוקרטית, המגמה היא באופן כללי חיובית. אני מבקש בהקשר זה לצטט כאן דברים שאמר הכלכלן מנקור אולסן שנפטר לפני שנה, ולדעתי העולם איבד אדם בעל כושר השיבה וניסוח בלתי רגילים. וכך הוא מגדיר דמוקרטיה: זוהי מערכת שבה חבורות של גנגסטרים משתתפים במכרז ארבע או חמש שנתי, שבו הם מתחרים על הזכות להכניס את ידם לכיסם של האזרחים, בתמורה לאספקת שירותים ציבוריים. האמירה נשמעת די צינית, אבל אם נחשוב היטב וננתח למשל את המצב במדינתנו, המנוהלת כידוע על ידי אידיאליסטים, נראה שההגדרה הזאת מצוינת. דרך אגב, יש לו גם תיאור של משטרים קומוניסטיים,

שעושים את הרווחים שלהם משוק ההון. לא ברור לי איך אפשר לבוא ולהגיד עלינו שיש לנו עמדה לא חברתית, ושמי שתומך ברפורמה, הוא לא חברתי. זו תדמית לא נכונה. עובדה, שהצליחו לנפץ את הרפורמה. מי הצליח? אתו אלפיון עליון, אותו עשירון עליון, אלה שלא רצו גם בהטלת מס עיזבון. בייגה שוחט סיפר אחרי שהוא כבר עזב את התפקיד שבאו אליו אנשי ש"ס, מפלגה חברתית ידועה, ואליהם הצטרפו אנשי יהדות התורה וכולם יחד הביעו התנגדות למס העיזבון. שאל אותם בייגה: איך אתם, בעלי המודעות החברתית, מתנגדים למס פרוגרסיבי שכזה? וכך השיבו לו: יש אצלנו נוהג לתת לכל ילד דירה כשהוא מתחתן. וכאן יש פלא גדול: הרי המפלגות ההרדיות אמרות שהמצביעים שלהן חיים באלף שקל לחודש, ולעתים באפס שקל לחודש. איך אתם נותנים גם דירות? מאיפה יש לכם את כל זה? ומתברר שגם אצלם יש עשירים ונגידים וגדולים וחוקים ואלפיון עליון שבעליון, שהוא לא רצה את הדבר הזה, וכך נופצה הרפורמה. אז אתה בא דווקא להאריך, שתמך ברעיון הזה של מיסוי על ההון והורדת מיסוי על עבודה, ואתה קורא לזה גישה לא חברתית? זה נפלא מבינת.

שאלה: נאמר פה הרבה שהכלכלה לא מופיעה בטלוויזיה. האם יש לכם הצעות איך להביא את הכלכלה לטלוויזיה, ואולי לכלכלת השוק אין פשוט רייטינג, והערוץ הציבורי הוא שצריך להתייחס אליה. חגי גולן: אין ספק שהסיבה העיקרית זה הרייטינג. התוכנית הכלכלית שניסו לעשות לפני כמה שנים בערוץ 2, זכתה לרייטינג נמוך באופן יחסי, והוכיח לא מכר מספיק פרסומות. אני חושב שהמצב הזה ילך וישתנה. סבר פלוצקר הזכיר את ערוץ החדשות היעודי האמור לעלות לאוויר עוד מספר חודשים, ואני מניח ששם יהיו תוכניות בנושאי כלכלה. נראה לי שהמגמה באופן כללי היא ללכת בטלוויזיה על נישות - פינות ומובלעות. זה נעשה יותר שכיח, ואני מניח שגם בתחום הזה, בתחום הכלכלי, יהיה לזה מקום. אני חושב גם, שאצל

ובששת החודשים האחרונים חזינו בירידת מחירים של כאחוז. דבר כזה לא יכול היה לקרות, למשל, בבריטניה שהגיעה לשכלול המרבי של כלי המדיניות הזה הקרוי יעד אינפלציה. בבריטניה היעד הוא נקודתי, ואם האינפלציה, כפי שקורה עכשיו, נמצאת מתחת ליעד הזה, נגיד הבנק המרכזי צריך לתת דין וחשבון. אם האינפלציה מעל ליעד, גם כן נדרש דין וחשבון. ואם זה קורה שנה אחר שנה, הדין וחשבון הזה מביא למסקנות. נראה לי שכאן כשלה התקשורת מכיוון שהיא נסחפה למערכת של יחסי ציבור שבאה מצד קובעי המדיניות, קרי בנק ישראל, מבלי שיכלה לפתח מנגנון בקרה מחשבתי משלה. חגי גולן: אני חושב שהדברים האחרונים של פרופ' אסף רזין הם לא לגמרי נכונים. נכתבו לא מעט מאמרי ביקורת על אי עמידת בנק ישראל ביעד האינפלציה, אצלנו ובעתונות אחרים.

אני רוצה להתייחס לנקודה נוספת הקשורה לבורסות ולדיווחים שלנו, של התקשורת, עליהן. הרבה פעמים הגעתי למסקנה, שהקוראים, הציבור, לא מתחשבים במה שכתוב בעתונים. נכתב לא אחת שיש הרבה מניות במחירים זולים וכדאי לרוץ ולקנות. ברוב המקרים הציבור לא נענה, וכשהוא הולך ועושה את זה, בדרך כלל זה מאוחר מדי, אחרי המעגל הראשון והשני שבהם בעלי העניין קונים, והמחירים נמצאים בעלייה או שהם גבוהים מדי. וישנה גם הדוגמה הפוכה - באותם מקרים שהשוק גבוה, וישנה אופוריה, כולם בטוחים שזה יימשך ולא כל כך אוהבים לקרוא אזהרות. בשני המקרים, לפחות חלק מהאנשים צריכים לבדוק את עצמם ולא רק את התקשורת. אביא דוגמה דווקא מהשוק האמריקני.

כולנו יודעים לאילו רמות הגיע הנסד"ק. והנה, בארצות הברית ישנו שבועון פיננסי בשם ברונס, שבמשך תקופה ארוכה, יצא נגד רמות המחירים של הנסד"ק. הוא טען שרמות אלה גבוהות מדי והטיף נגדן באופן קונסיסטנטי. במיוחד עשה זאת כתב מפורסם בשם רבלסון. ומה קרה? הציבור האמריקני פשוט לא רצה לקרוא את התחזיות השחורות והמשיך לקנות ולגבש את המחירים.

לפני מספר חודשים ברונס ערך כתבת תחקיר על חברת "אמאזון", שאני בטוח שחלק גדול מהאנשים פה מודע לאינטרנט ורוכש אולי ספרים דרך האתר שלה. המניה של "אמאזון" עמדה אז על משהו סביב 110 דולר, ולפי התחקיר הגיעו מומחי השבועון למסקנה שהמניה האמורה לא שווה יותר מ-10 דולר. הייתי משוכנע שלאחר פרסום התחקיר בסוף השבוע תהיה ביום שני, כשיתחדש המסחר בוול סטריט, ירידה של עשרות אחוזים במניה זו. נדהמתי לגלות שביום שני היתה לפרסום השפעה די מינורית, ולמחרת היא חזרה לעלות ולאף אחד לא היה אכפת. אני מעריך שלא אפתיע אתכם אם אגיד לכם שאמש המחיר של "אמאזון" נע בסביבות 10 דולר, בדיוק כפי שברונס חזה לפני מספר חודשים. זאת אומרת שאי אפשר לבוא בטענות לתקשורת. אנשים לא כל כך רוצים לקרוא אזהרות והערכות המנוגדות לדעות המקובלות באותו זמן.

פרופ' ניב אחיטוב: תודה רבה לכולכם.

קולע לא פחות, ואחרי שאתה קורא את שני התיאורים, אתה מבין מדוע יש בכל זאת להעדיף את הדמוקרטיה.

מכאן נגזר גם תפקיד התקשורת הכתובה והאלקטרונית. התפקיד הוא לחשוף את האינטרסים האמיתיים שעומדים מאחורי יוזמות כלכליות וחברתיות בחברה שלנו, ונדמה לי שדווקא בתחום הזה אנחנו יכולים להתברך בכמה הישגים.

הדוגמה העדכנית ביותר שאני יכול להביא, הוא הקמפיין הענקי בנושא גז כחול-לבן שישרת את האינטרס של המדינה ויבטיח את העצמאות שלה. אני חושב שלא מעט בזכות משיכת הכתפיים הקרה של העתונות, הנושא הזה קיבל את התשובה שהגיעה לו. רבותי, נחשוב על עצמנו לפני עשר שנים, בוודאי עשרים שנה. קמפיין כזה על גז כחול לבן היה בוודאי זוכה בכל הגיבוי האפשרי. אז בכל זאת, העתונות ממלאת את תפקידה ולו בצורה חלקית.

אפרים ריינר: קודם לכן עלתה השאלה של עבודה זרה, לא במובן של תנ"ך, או קוראן, אלא עבודה של פועלים זרים. אני רוצה להפנות את תשומת הלב, שהתקשורת הכלכלית והפרשנות הכלכלית, ובמידה מסוימת גם אנשי האקדמיה, לא מבליטים את העובדה שמה שקרוי בשם כלכלה גלובלית זה חופש תנועה של פיננסים ודמויי פיננסים, חופש תנועה של סחורות ושירותים, אך לא חופש תנועה של אנשים עובדים. הקפיטליזם הגיע לשיאו ולנצחונו כאשר הוא לקח יבשת שלמה כמו ארצות הברית של אמריקה, וכל אדם מהחוף המערבי יכול לעלות על מכונית, רכבת או מטוס, ולהגיע לחוף המזרחי, לבקש שם עבודה, וגם להתפטר מהעבודה, ואף אחד לא אומר לו: סליחה, מדוע אתה, שבאת מקליפורניה, עובד בניו יורק? זוהי באמת כלכלה גלובלית, מפני שיש אזרחות אחת, חוקה אחת, דרכי ממשל אחידות וחופש תנועה מלא של סחורות, פיננסים, שירותים ואנשים.

אבל מה שאנחנו מכנים היום כלכלה גלובלית, בלשון תורת המשפטים, זה פיאודליזם גלובלי, מפני שאת ההון והסחורות מותר להניע ואילו האנשים כבולים למקומות שלהם, ומתכנת הודי יכול להגיע למקום אחר רק אם הוא מקבל רשיון מיוחד. פועל ניגרי על אחת כמה וכמה.

פרופ' אסף רזין: רציתי להעלות שתי נקודות נוספות. תפקיד חשוב של התקשורת הכלכלית הוא להיות "כלב השמירה" העוקב אחרי הממשלה, הכנסת, החברות הממשלתיות, החברות הציבוריות הגדולות וכדומה. אני חושב שדווקא בתחום הזה התקשורת הכתובה עשתה ועושה את עבודתה כהלכה. אזכיר רק ציון דרך אחד בתחום הזה - חשיפת הסדר הפנסיה של ארגנסט ית על ידי נחמיה שטרסלר, בהארץ. לשם כך דרושה עתונות בלתי תלויה באינטרסים כלכליים למיניהם.

הנקודה השנייה קשורה להטיה מסוימת שמבצעת בתקשורת הישראלית. התרגלנו שיש אצלנו יעד אינפלציה, ואפשר להגיד עליו דברים חיוביים או שליליים. אני מאמין שזה יעיל לנקוט מדיניות מוניטרית על בסיס של יעד אינפלציה, כאשר את היעד קובעת הממשלה, ואילו הקבלן הראשי המבצע את מימושו של היעד הוא בנק ישראל, אשר פועל באופן בלתי תלוי. אבל לא שמענו מהתקשורת הכלכלית, כאשר יעד האינפלציה, שהוא היום בין 3 ל-4 אחוזים, לא הושג. בשנת 1999 האינפלציה היתה 1.3%, בשנת 2000 - 0 אחוזים